

Дзюбко Людмила, Терещенко Людмила Виховання у дитини здатності працювати як основа її благополуччя та щастя. *Щастя та сучасне суспільство* : збірник матеріалів міжнародної конференції (Львів, 20-21 березня 2020 р.). – Львів : СПОЛОМ, 2020. – 329с. – С. 79-83.

Людмила Дзюбко

Кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України (Київ, Україна)

Людмила Терещенко

Кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України (Київ, Україна)

ВИХОВАННЯ У ДИТИНИ ЗДАТНОСТІ ПРАЦЮВАТИ ЯК ОСНОВА ЇЇ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА ЩАСТЯ

Бути щасливим, означає пізнати себе чи свою природу,
взятися за своє споріднене діло й бути з ним у злагоді із загальною потребою.
Г.Сковорода.

У нашого народу загальноприйнятним і поширеним є розуміння щастя у наступних значеннях: 1) Як стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого вдоволення й безмежної радості, яких зазнає людина, як стан задоволення, втіхи; стан блаженства від життя; приємне байдикування; насолода, розкошування, раювання. Пов'язано це, мабуть, з тим, що перші люди – Адам і Єва – коли жили в Раю, то були щасливі повною мірою (раювали), а після гріхопадіння і вигнання з Раю змушені були тяжко працювати, щоб здобути собі хліб насущний. 2) Як сприятлива життєва доля (легкий, позитивний хід подій, напрям життєвого шляху людини, обставини її життя, що не залежать чи майже не залежать від людини), талан, удача, фортуна, везіння. 3) Як матеріальний і життєвий статок, багатство, добробут, благополуччя. 4) Як позитивний наслідок роботи, справи, змагання та будь-яких інших зусиль людини; її успіх, досягнення, здобуток, перемога, звершення, тріумф (блискучий публічний успіх). 5) Як гармонічні відносини між людьми: любов, дружба, позитивні шлюбні і батьківські стосунки. 6) Як наявність всіх рівнів здоров'я (фізичного, соціального, душевного, духовного), гармонії внутрішнього світу людини («Щастя – це внутрішнє джерело спокою» Г.Сковорода), відчуття свободи, волі, внутрішньої рівноваги. 7) І як сутнісне змістовне втілення, квінтесенція розуміння щастя, як його апогей, говорять про благоденствіє. Благоденство – це найвищий ступінь якості благополуччя, пов'язаного зі всіма сферами людської життєдіяльності, перш за все із стійким матеріальним достатком, достойним соціальним положенням, відсутністю важких життєвих негараздів і побутових труднощів, із процвітанням. Але тут звертається увага на ще одну суттєву складову щастя – на те, що людина має робити добро іншим, безкорисливо і за власною волею, усвідомлено діяти во благо інших. Зазначимо, що усі наведені значення можна розглядати як окремі самостійні характеристики, так і як складові щастя – від цього залежить його якість, сила і тривалість, часова протяжність.

Як бачимо, розуміння щастя багатогранне, об'ємне, і мабуть, в залежності від періоду соціально-історичного розвитку, у суспільстві акцентується якась чи якісь певні грані цього феномену. Наші спостереження у освітньому середовищі дошкільних дитячих закладів і у загальноосвітніх школах свідчать про те, що сьогодні батьки вбачають щастя своїх дітей у матеріальному достатку, здоров'ї, бажають їм щасливої долі. Бажають і досягнень, але трохи в іншому розумінні цього слова – не як результат зусиль, а, якщо це можливо, як даності. Це як у відомому питанні Еріка Фрома: «Мати чи бути?», обрати варіант «мати (володіти)». Пояснимо, що ми маємо на увазі.

Сучасний соціальний простір пропонує безліч цікавих, яскравих акціон пропозицій. Дітей розважають батьки, пропонуючи безліч іграшок, виконуючи будь-які забаганки, роблячи за дітей те, що діти самі здатні зробити. Безліч розваг пропонують засоби масової

комунікації. Дітей важко здивувати, бо сучасні технології роблять все вкрай видовишно. У дітей майже нема постійних обов'язків, спрямованих на самообслуговування або на допомогу у хатніх справах, у роботі по благоустрою дитячого садка, школи тощо. Ми звернули увагу, що освітні інституції і батьки намагаються відсторонити дітей від продуктивної праці на користь інших. Розуміємо, що це може бути пов'язано із тим, що споконвічна необхідність багато і тяжко працювати для благополуччя власного і своєї родини укорінила бажання батьків зробити долю власних дітей легкою, щасливою. Пояснюємо це і переходом від переважання колективу до вищості особистості у сучасній педагогічній практиці. Разом з тим, вміння працювати та долати перешкоди – це одна з важливих складових щастя людини, без якої воно буде не тільки не повноцінним, але й недовготривалим. Дитина виростає і в подальшому житті їй ніхто не буде потурати, все одно прийдеться виконувати безліч обов'язків. А усвідомлення цієї необхідності і звички до буденної праці не сформовано. От і буде страждати людина і думати, що всі їй щось винні. Про таку ситуацію застерігав Г.Сковорода: «Від надмірності народжується пересичення, від пересичення - нудьга, від нудьги - душевне засмучення, а хто цим страждає, того не можна назвати здоровим».

Вважаємо, що для того, щоб наші діти бути щасливими нам необхідно в тому числі навчити їх працювати. Але труд від труда відрізняється. Труд не має бути рабським, безглуздим, непотрібним, безцільним, примусовим, невільним. Труд має бути усвідомленим, цілеспрямованим, вільним. Праця – це доцільна, свідомо діяльність людини, спрямована на задоволення потреб індивіда і суспільства. В результаті цієї діяльності відбувається перетворення (розвиток) зовнішнього, по відношенню до людини, світу або власний розвиток людини. Отже, діяльність, зусилля, розумові або фізичні, характеризуються досягненим результатом. У даному випадку ми розуміємо труд широко, як працю, зусилля, напругу з метою досягти чого-небудь, як старання, заняття, діяльність, справу (business).

Труд – це усвідомлена, цілеспрямована діяльність людини, що вимагає розумового або фізичного напруження; фізична, інтелектуальна, творча робота. На що нам, як вихователям і психологам тут важливо звернути увагу? На сутнісні характеристики роботи, а саме: на наявність напруження; на свідомість та усвідомленість дії; на наявність мети (цілі), смислу; на вільність, свободу власної волі у виборі діяльності. Робота потрібна мати значення, смисл для того, хто її робить і /або для того, для кого її роблять. Ці мета і смисл мають бути цінними і важливими для людини, яка працює.

Необхідно змалечку привчати дітей до діяльності (згідно віку). Спочатку самообслуговування, потім допомога близьким (мамі, батьку, бабусі тощо). І кожного разу у відповідь на затрачене зусилля необхідна позитивна підтримка, схвалення. Поступово коло обов'язків повинно розширюватися, причому мають бути постійні обов'язки, які увійдуть у звичку і не будуть у подальшому забирати сили на їх виконання. У різні вікові періоди по різному відбувається оволодіння вмінням працювати. Так, у дошкільний період велике значення для виховання і розвитку має праця, спрямована на самообслуговування. Також у цьому віці і у молодшому шкільному можна говорити про «моральність» праці – діти охоче щось роблять для своїх батьків та родичів. У шкільному віці діти мають оволодівати навичками навчальної та суспільно-корисної роботи. Молодший підлітковий вік – особливий, тому що чутливий (сенситивний) для пошуку, так би мовити, «власної справи». Педагогам і психологам відомий феномен перебирання молодшими підлітками різних гуртків, секцій, активностей. Саме перебирання, адже, як правило, надовго діти не займаються жодною справою. Це дуже важливий період пошуку себе і власної, саме своєї справи. Якщо людина не знайде саме своє діло, яке їй приноситиме вдовolenня («сродную справу», за словами Г.Сковороди), то все життя буде нещасною (буде «мерзлеть», за словами Г.Сковороди). У підлітковому і юнацькому віці вже більш усвідомлено продовжується пошук власної справи. До нього приєднується робота по самопізнанню, саморозвитку, самовдосконаленню. Праця сприяє в тому числі і моральному зростанню дитини, якщо спрямована не тільки на власну потребу, а й потребу інших людей. Вдячність інших

викликає позитивні відчуття (згадаємо «благо-діяння» як цеглинка щастя). І саме тут відбувається перехід мотиву на ціль, як механізм, що робить працю приємною, необхідною і невід’ємною від людини. В діяльності, в роботі відбувається самопізнання дитини, розуміння нею власних можливостей і меж, відбувається становлення саморегуляції. Вона навчається усвідомлювати власні стани і дії, контролювати їх, відновлювати сили, діяти свідомо в будь-яких ситуаціях, справлятися з труднощами і, врешті-решт, з негараздами, що виникають протягом життя.

Отже, спочатку необхідна звичка до праці, до діяльності, здатність до вольових зусиль та вміння долати, переборювати перешкоди. В діяльності дитина розвивається, пізнає себе і навколишній світ. Саме в діяльності дитина зможе зрозуміти себе, свою сутність, сильні і ресурсні сторони, що їй подобається, а що ні, до чого є нахили. Діяльність допоможе їй зрозуміти інших, відчуті їх потреби, навчить співчуттю. Взаємодія (а це теж дія!) з іншими навчить будувати довготривалі стосунки, отже, людина пізнає дружбу, любов, турботу, плекання, що є цеглинками справжнього довготривалого щастя. Наприкінці хочемо приєднатися до думки Ф.Д. Рузвельта: «Щастя приходить лише в праці, зусиллях і самопожертві і лише до тих, чия радість життя, хоча б частково, залежить від якості праці і почуття обов’язку».

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічний тлумачний словник української мови. Онлайн-версія академічного тлумачного «Словника української мови» в 11 томах (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/shhastja>
2. Бібліотека «Літера». Афоризми Г. С. Сковороди. URL: <https://ukrlitera.ru/index.php/literatura/170-2012-08-11-12-11-59/1413-aforizmihtmtxtzip>
3. Всемирный словарь. org. URL: <https://uk.worldwidedictionary.org/щастя>
4. Дзюбка Л.В., Терещенко Л.А. Радість і щастя як метод і мета родинного виховання. *Щастя та цивілізаційний розвиток* : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 14 - 15 листопада 2019 р.). – Львів, 2019 – 166с. – С. 79-82.
5. Сковорода Г. С. Розмова п’яти подорожніх про істинне щастя у житті. *Бібліотека української літератури*. URL: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/s/skovoroda-grigorij/501-grigorij-skovoroda-rozmova-p-yati-podorozhnikh-pro-istinne-shchastya-u-zhitti?showall=1>